SAMLAREN

TIDSKRIFT UTGIFVEN

AF

SVENSKA
LITTERATURSÄLLSKAPETS
ARBETSUTSKOTT

TRETTIOSJUNDE ÅRGÅNGEN

1916

UPPSALA

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1916

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

De olika Hercules-versionerna.

Några textkritiska anteckningar med anledning af ett handskriftsfynd.

Af

Johan Nordström.

Hvad som kommit mig att till förnyad pröfning upptaga det sedan några år genom Swartlings, Hesselmans, Lindroths och nu senast Eks mer eller mindre utförliga undersökningar aktuella problemet om Hercules' olika versioner, är närmast fyndet af ett nytt dokument, som gör det möjligt att med något större säkerhet yttra sig i frågan.

Som bekant grundar sig teorien om Hercules' två versioner på en af den gamle krigsöfversten Christoffer Johansson Ekeblad gjord, numera på Kungl. biblioteket (v. Engeströmska saml. B. X. I. 79) förvarad, afskrift af Hercules, hvilken uppmärksammades redan af Hammarsköld, men trycktes först i Swartlings afhandling. De ytterst betydande olikheter, denna handskrift uppvisar vid en jämförelse med trycken, göra antagandet af två versioner naturligt och välgrundadt. Tyvärr vimlar Christoffer Ekeblads kopia af många och uppenbara fel. Dess vittnesgillhet har därför på sina håll ansetts ytterst begränsad och dess betydelse för frågans definitiva afgörande afsevärdt förringad. För Hercules-textkritiken i lingvistiska detaljer är den så godt som värdelös.

Tillsvidare lämnar jag därför denna handskrift ur räkningen och öfvergår till granskningen af en annan Herculesafskrift, som jag förliden sommar anträffade i Kungl. biblioteket vid en genomgång af de Ekebladska papperen i v. Engeströmska samlingen.

Denna afskrift är gjord af Johan Ekeblad, Christoffer Ekeblads son. Dessvärre är den icke afslutad utan har stannat vid ett fragment på 157 verser, till innehållet motsvarande den tryckta diktens förra del till och med vers 260. Dateringen vållar vissa svårigheter. Den kvartvolym — C. VI. 1. 19 — där afskriften finnes, innehåller anteckningar ända från åtminstone 1644 till fram på 1660-talet, bestående dels af latinska och franska stilöfningar, dels af citat ur olika författare (Théophile, Montaigne, Balzac, Moscherosch etc.), dels af visafskrifter och diverse brefkoncept. En del häraf torde väl tämligen säkert vara skrifvet under Ekeblads uppehåll i Frankrike 1646—48, och från något af de närmast följande åren torde väl Herculesfragmentet vara. Vid sin hemkomst anställd vid Kristinas hof, har väl Ekeblad tämligen snart gjort bekantskap med den berömda dikten, särskildt som dess författare ju också vid denna tid vistades i Stockholm och umgicks vid hofvet. Pikturen utvisar också en fullständig öfverensstämmelse med andra, daterade skrifvelser af Ekeblad från denna tid. Längre fram får hans stil några pikturala detaljer, som ännu ej återfinnas i handskriften. Åtminstone är denna med säkerhet gjord före 1654, ty från detta år har man ett bref af Johan Ekeblad, hvari han citerar 6 verser af Hercules, som saknas i hans egen kopia. Möjligen kunde tidpunkten för hans bekantskap med dikten fixeras än närmare, om man kunde återfinna det bref dateradt, som i ofvannämnda handskriftsvolym ingår som odateradt koncept och där talrika allusioner på Hercules återfinnas.

En viktig och för handskriftens värde afgörande fråga är nu först och främst dess förhållande till Christoffer Ekeblads bekanta afskrift. Frågan är lätt att afgöra. Johan Ekeblads noggranna och korrekta afskrift kan omöjligt gå tillbaka på Christoffers, som vimlar af fel och oegentligheter. Christoffers afskrift är heller ej gjord efter Johans, emedan den innehåller långa partier, som saknas i den senares. Emellertid förekomma i Johan Ekeblads kopia några senare, säkerligen af honom själf tillskrifna ändringar, hvilka, ehuru de icke torde gå direkt tillbaka på faderns afskrift, dock stödja sig på en med den likartad. Så är t. ex. vers 2 ändrad till

fuller af ångst och twijk huru han sitt lefuerne böria skulle

under det att "*skulle*" ursprungligen inleder v. 3, som äfvenledes är ändrad till

der af han säll kunne leffua med tijden i ähra

från

Skulle, der af han frögdh kunne winna med tijden och ähra.

V. 10 i fragmentets ursprungliga form lyder:

Käcker af ögon och diärf, af huld war hon fyllig och frodig,

som ändrats till en med Christoffers version likalydande form:

Käckögd diärf wtaff opsyn, af huld war hon fyllig och frodig.

Fragmentets v. 12 saknas i den äldre Ekeblads handskrift och är senare struken i Johans. Och där skildringen af Fru Lustas sällskap, som icke finnes i fragmentet, vidtar, är ett N.B. utsatt i kanten.

Det är, som sagdt, föga sannolikt, att just Christoffers afskrift legat till grund för dessa ändringar. Dels bör det ju för sonen ha varit tydligt, att faderns afskrift på intet sätt var mönstergill, dels lefde Johan själf midt uppe i det litterära lifvet vid Kristinas hof och kunde således ur mycket goda källor få reda på de litterära nyheterna, hvilka han väl kommunicerade fadern per bref och vid sina täta besök på fädernegodset Stola i Västergötland. Man kan således antaga, att Johan Ekeblad vid sin ankomst till hofvet 1649, om icke redan förut, blifvit bekant med Hercules i den korta redaktion, hvaraf fragmentet utgör en del, att sedermera en nyare version kommit under hans ögon, efter hvilken han infört rättelser, och att han sannolikt förmedlat faderns bekantskap därmed. Tidpunkten härför kan icke säkert bestämmas. Den äldre Ekeblads afskrift har ansetts härröra från omkring 1650, men skälen härför äro icke alldeles bindande. Visserligen äro de tvenne närmast föregående styckena i det samlingsband, där afskriften ingår, från 1650, men det är icke bevis tillfyllest. Christoffer har nämligen i regel

icke skrifvit i sin bok blad för blad från början, så att styckena följa i kronologisk ordning. Sålunda är bokens första stycke från 1653, sedan följer ett från 1652, och vidare från 1654, 1656, 1661, 1652, 1650 etc. Herculesafskriften kan mycket väl vara ett eller annat år senare än 1650, troligen dock ej yngre än 1654, då Johan Ekeblad visar sin bekantskap med versionen genom citat af verser, uteslutna i hans egen afskrift, men tämligen väl öfverensstämmande med versionen i faderns.

De teser, jag i det följande ville försvara, äro då dessa: pro primo: Johan Ekeblads fragmentariska afskrift torde, så långt den nu räcker, vara en i det hela korrekt kopia af Hercules i dess sannolikt första gestaltning; och: pro secundo: Christoffer Ekeblads afskrift representerar en andra omarbetning af dikten, som den i hufvudsak torde återge riktigt.

Innan jag går in på detaljgranskningen, vill jag förutskicka ett par principiella anmärkningar.

När det gäller att examinera förhållandet mellan dessa tidigare afskrifter och det autentiska trycket och fixera afvikelsernas natur, måste man ju vara mycket försiktig att icke godtaga förvanskningar och textuteslutningar som äkta. Äro nu olikheterna beroende på afskrifvaren, böra de i regel ha sin orsak i slarf eller eventuellt i bristande minne. De kunna således icke beräknas att vid en sammanställning få ett enhetligt, systematiskt drag, hvilket däremot bör vara fallet, om olikheterna ha sin grund i en efter vissa principer, stilistiska, konstnärliga, filosofiska, företagen omarbetning. Det är kanske därför lämpligast att först pröfva de större och betydelsefullare skillnaderna, och visar det sig därvid, att de bära denna äkthetens prägel, bör ju förtroendet äfven utsträckas till mindre viktiga afvikelser rörande ordval, meter o. d., i synnerhet om det f. ö. kan framgå, att längre öfverensstämmande partier med tillfredsställande filologisk noggrannhet täcka hvarandra.

Till en början tar jag nu ingen hänsyn till Christoffer Ekeblads afskrift, hvars värde till stor del beror på resultatet af den närmare granskning, jag nu vill ägna Johan Ekeblads Herculesfrag-

ment och dess förhållande till det autentiska trycket (i det följande citeradt efter 1668 års upplaga).[1]

Den första större afvikelsen påträffa vi med fragmentets v. 12:

> Mehr än halffbahre bröst, som puffa som pysa till älskog.

Denna vers saknas i den Hercules, vi känna. Däremot saknar fragmentet den härpå följande skildringen af Fru Lustas följe, d. v. s. v. 13—v. 49, således ett af de mästerligaste partierna i dikten, där personerna uppträda i en sällsynt lefvande och klar åskådlighet. Bortsedt från det psykologiskt orimliga i utelämnandet af dessa rader, om de vid afskriftens tagande funnits, är det ju äfven därigenom tydligt, att här föreligger en senare omarbetning och utvidgning, emedan den nämnda v. 12 i omarbetadt skick ingår i den nyss berörda skildringens vv. 26—27, där Kättias förföriska behag skildras:

> Tittarne tittade fram vtu floret, och *half-bare brösten.*
> Gilliand' i lönliga wijs, och *puffande, pyste til älskog.*

Det var ju en nära till hands liggande förändring att vid det nya partiets inskjutande låta den "moor-lijka" Kättia uppträda som den mest dekolletterade och öfverflytta den till en början Fru Lusta gällande raden på dotterns beskrifning. Jag behöfver knappt hänvisa till det kraftiga N.B., Ekeblad senare satte i marginalen vid v. 12 samtidigt med dess öfverstrykande, för att ådagalägga det orimliga i antagandet af en medveten förfalskning och uteslutning, och versen har ju äfven i fragmentets formulering ett Stiernhielmskt kynne, som icke är att misstaga sig på och som vid denna tidpunkt ännu knappt hade funnit någon skickligare imitatör. Allbekant är ju också Stiernhielms egenhet att aldrig göra något färdigt i ett slag men under åratal ändra, skrifva till och stryka över, något som gör det till en icke alltid så lätt sak att få någon reda i hans manuskriptsamlingar.

---

[1] I regel tar jag i det följande icke någon hänsyn till de smärre differenser, som åtskilja de olika Herculestrycken.

Därjämte kan det förtjäna att påpekas, att ingressen i v. 13: "Denne war intet alleen" är rätt karakteristisk för öfvergången till ett kompletterande tillägg, som det föregående icke gett någon anledning att vänta, och jag tycker mig äfven finna, att hoplödningen vid v. 50—51, där öfverensstämmelsen med fragmenttexten åter börjar, icke är alldeles klanderfri, i det att det tonlösa "hon" i v. 51 icke tillräckligt framhäfver personförändringen från Ruus, hvars beskrifning upptar de tio föregående verserna, till Fru Lusta, som det egentligen icke varit tal om sedan v. 12, frånsedt i uttrycket "Lustas följd" i v. 49. Dessutom torde hela detta parti vara en Stiernhielms egen nyskapelse utan motsvarighet i föregående behandlingar af Hercules-motivet och röjer äfven härigenom i viss mån sin sekundära karaktär.

Med trycket öfverensstämmer nu fragmentet i hufvudsak till v. 67, som jämte de sex följande verserna icke finnes där. Äfven häri torde fragmentet riktigt återgifva den ursprungliga Herculesversionen. Det förefaller mig nämligen, som om den högtidliga och skakande dödsbetraktelsen i de saknade raderna icke stode i ursprunglig samklang med den stämning, som genomgår Fru Lustas tal. Hvad Lusta här vill säga, är ju det, att döden gör ett slut på alla jordiska fröjder, att Hercules må betänka lifvets korthet, fatta ett raskt beslut och följa henne. Så långt är innehållet gemensamt i de bägge texterna. Men det högstämda allvaret i vv. 67—73 väntar man sig knappt ur Fru Lustas mun. För hennes sensualistiska epikureism ligger det förfärande i dödens makt i blommornas vissning, i upphörandet af ögats och örats behagliga förnimmelser, af luktens och smakens retelser, af kroppens fröjder. Fortsättningen af hennes tal visar ju, huru fåfängt hon aktar "hwad yppert och högt är", "hwad kraft har och heelt är", "hwad achtas och älskas":

> Acht' icke fåfängt Roos, eller Last, för skam eller ähra,
> Ähra så wäl som Skam äre wind, och Namn utan ingiäld.
> Giör hwad dig rinner i hug. (vv. 250—252)

Snarast är det Stiernhielms eget jag eller Fru Dygd, af hvilka man kunde vänta denna klagan öfver förgänglighetens lag, under

hvilken äfven det goda och värdefulla måste böja sig, och det är väl mer än en tillfällighet, att de två sista raderna i Hercules, som också uttrycka det absolut förintande i dödens makt, äfvenledes äro ett senare tillägg att döma af den helt olika fomuleringen i Christoffer Ekeblads afskrift.

Ett stycke längre fram saknar åter fragmentet en vers, motsvarande v. 77 i trycket:

> Hwar blifwer all wår Lust? när Kropp och Siäl äre skilde.

Så vidt jag kan se, visar sammanhanget här alldeles tydligt, att denna vers icke är ursprunglig utan senare inskjuten som en retorisk upprepning af det föregående

> — När Anden är vthe
> Hwar blifwer all wår lust? (vv. 74—75)

hvarvid Stiernhielm icke synes ha observerat, att sammanhanget bröts, i det att "intet Lius" och "intet som höres" i v. 76 ursprungligen korrespondera med "I thet mörke", resp. "ewiga Tysta" i v. 78, och att den inskjutna versen således åstadkommer en smula meningsförvirring.

Nästa märkligare skiljaktighet inträffar vid v. 51 f. i fragmentet:

> hon (Frigga) skall dig giöra bijwijst, med sin liufliga Skara
> Löye och Leker och Skämt tree täkheetz kärlige gydior,

hvilka motsvaras af följande tre verser i trycket (vv. 95—97):

> Hon skal blifwa tin all-daga Gäst, och liuflige bijwist;
> Leekar, och Löye therhoos, medh Skämt och all artige Pussar.
> Iämte the tree (sijne täcklige Tärnor,) Nåde-Gudinnor.

Ingen anledning föreligger här att tro på en medveten eller omedveten textförvanskning från afskrifvarens sida. Hvarken Johan Ekeblad eller någon af hans öfriga samtida torde ha varit så förtrogna med hexametern, att de kunnat stufva om originalet till så pass god och äktklingande vers, liksom de ej heller torde varit

mäktiga en så typisk Stiernhielmsk nyskapelse som "gydior". Den utvidgade omarbetningen af de ursprungliga verserna beror väl närmast därpå, att Stiernhielm funnit det språkligt och poetiskt mindre lyckadt att personifiera "Löye och Leker och Skämt" som feminina gudomligheter. Det kan också förtjäna att påpekas, att, när Stiernhielm i sina till Hercules fogade ordförklaringar vill uttyda det nya ordet "Nåde-Gudinnor", hans tolkning rätt väl ansluter sig till den äldre redaktionens ordalag, i det han öfversätter "Täckheetz gifwande Gudinnor". På samma sätt upptar han i uttydningen äfven namnformen Frigga jämte Fröja, hvilken förstnämnda är genomgående i bägge våra afskrifter.

Härefter följer den 5 verser långa karakteristiken af Astrild, som i fragmentet och trycket är identisk, undantagandes att slutorden (v. 102) omredigerats från

Astrild Friggias son: och denne skall wara din Marskalk

till

Astrild Fröjas Son; tin Iagt skal thenne beställa.

Ek har (Samlaren 1915, s. 17) uppvisat den förra läsartens prioritet i sina anteckningar om Christoffer Ekeblads handskrift, som äfven har den.

Vidare saknar fragmentet tryckets v. 108

Lättia gör inte rumor; faar sachtliga fram; drijfwer ingen.

Här är en öfverhoppning från afskrifvarens sida tänkbar på grund af de lika begynnelseorden i v. 107 och 108. Men versens frånvaro gör intet våld på mening och sammanhang och dess förekomst i trycket kan lika väl förklaras genom en senare af Stiernhielm verkställd förbättring i syfte att göra Lättias beskrifning symmetrisk med beskrifningarna af Kättia och Flättia, åt hvilka ägnas hvardera två rader.

Vv. 122—123 saknas i fragmentet:

Astrild ymst med Her Ruus, tijn tijd skole lämpliga korta.
Sorg och Samwetes-agg fördrijfwa med allra-hand Aap-spel.

Mig förefaller det, som om dessa verser bära en tydlig karaktär af senare inskott, jämförligt med och tjänande möjligen samma syfte som det nyss berörda tillägget om Dödens förkrossande makt. Det gör Lustas sofistik mera öfvertygande, förlänar den en verklighetstrognare bakgrund, gör henne till en mera värdig motståndarinna till Fru Dygd, genom att hon själf för ett ögonblick besinnar möjliga invändningar och själf upptar dem. Det var egentligen först fram på 1650-talet, som Stiernhielms filosofiska period inföll, och det är ju sannolikt, att han då ytterligare genomtänkte sin dikts filosofi och inlade djupare toner äfven i Fru Lustas tanklösa och tomma världslighet. Allt detta utesluter icke, att äfven motiv af den art, Ek (anf. arb. s. 17) framlägger som förklaring till den motsvarande lakunen i Christoffer Ekeblads afskrift, varit i sin mån bestämmande.

Nu följa åter 14 ungefär[1] lika lydande rader fram till tryckets v. 138, som inleder en komplettering af de i de föregående raderna uppräknade böckerna, som upptar 12 verser, hvilka alla saknas i fragmentet liksom i den andra Ekebladska afskriften. Ek har (anf. arb. s. 18) framlagt en tungt vägande bevisning för att dessa verser skola anses som en senare verkställd interpolation, möjlig först på 1650-talet, då en stor del af den där uppräknade litteraturen först blef på modet. För min del har jag intet ytterligare att tillägga härom och vill endast framhålla, huru väl denna motivutvidgning öfverensstämmer med den tendens till allt mer omfattande och trogen verklighetsskildring, som på flera punkter tydligt framträder vid jämförelsen mellan de olika versionerna, och till psykologisk fördjupning af Fru Lustas tal, hvarpå jag i det föregående fäst uppmärksamhet.[2]

Vidare är det naturligtvis icke en tillfällighet, att de korrespon-

[1] Det kan förtjäna att påpekas, att de båda Ekebladska afskrifternas läsart i v. 130 »Circlar och pennor» stödjes af de tidigare Herculestrycken. 1668 års upplaga har däremot »Circlar och Cifror».

[2] Om Stiernhielm i bokkatalogen med »La Lucerna» menar den af Manderström och af Mortensen med tvekan föreslagna »*Poesie di Fuoco di diversi autori in Lucerna*» 1651 (jfr dock Böök, *Rom. o. prosaber. hist.* s. 10), skulle vi här ha en terminus post quem för omarbetningens verkställande.

derande och hvar sin afdelning afslutande vv. 149, 159 och 174 saknas i fragmentet, därtill är det ju alltför mycket system i utelämnandet, utan här föreligger tydligt en af Stiernhielm senare företagen förbättring, åsyftande större klarhet i de olika partiernas disposition. Efter uppräkningen af "Flättiones ymnoge Bibliothec" tillade han alltså v. 149:

Flättian är här uti lärd; och kan tig mästerlig öfwa;

Lättia, som i det interpolerade inledningspartiet också uppträder med ett "Kort-spel" i handen, blir anvisad rollen som underviserska i de många bräd- och kortspelen:

Lättian är här-uti god; Hon kan tig Lekarne lära.

Och på samma sätt utses Astrild att leda de i vv. 163—173 beskrifna jaktnöjena:

Astrild weet thera spör; och kan them artliga wängia.

Frånvaron af v. 162

Hwar-te studera? tu blijr hwart Doctor, Präst, eller Abbot,

behöfver icke förklaras som öfverhoppning. I likhet med några i det föregående påpekade fall torde versen vara ett senare inskott, afseende en psykologisk skärpning af Fru Lustas tal och inläggandet af ett åtminstone ytligt resonemang i hennes ofta som här groteska cynism. Samtidigt ger denna inskjutna vers en konstnärligt väl motiverad afrundning af de två föregående verserna, från hvilka öfvergången till v. 163 eljest ter sig alltför tvär. Ur den synpunkten är v. 162 att i viss mån jämföra med v. 149, 159 och 174.

I den lifliga skildringen af Kättias och Astrilds jakt saknar däremot trycket två verser, som fragmentet har, nämligen dettas vv. 113—114:

Ingen fahra du står, om du skönt sielf blifuer ältad
och i din egen garn, dhe du stelte för andre besnäries.

Det kan emellertid icke råda något tvifvel om, att Stiernhielm skrifvit dessa verser. Här kan det ju icke vara tal om afskrifvarförvanskning, och det är ur alla synpunkter en orimlighet, att Johan Ekeblad eller någon annan skulle icke blott omarbetat en mängd verser utan som exempelvis här insatt helt nya och af en äkta Stiernhielmsk klang burna verser. Fullt tydligt sammanhänger dessa raders uteslutning ur trycket med den omarbetning, som f. ö. vidtagits med detta parti. Sedan jaktens föremål — de "Kärlige säflige Diur; fijn-liuflige fooglige Tärnor" — i bägge redaktionerna presenterats ungefär enalydande, fortsätter fragmentet omedelbart utan någon subjektsupprepning:

> I tyne gilder och garn, schola falla när kättia begynner
> blåsza sitt horn, och är här blind Astrild wyszaste Skytten.

Dessa två verser ha i slutredaktionen omarbetats och utvidgats till sju (vv. 173—179):

> Thess' äre Diuren, opå them tu skalt öfwa tin Mandom.
> Astrild weet thera spör; och kan them artliga wängia:
> Astrild snar-fota skal tijn Garn vpställa med lämpa.
> Gillia kan han och gildra med list; När Kättia begynner
> Blås' i sitt Horn och Hundarna janka, tå skal tu med hjertans-
> Lust och nöye få see huru Diuren i Garne besnärias:
> Här gåret an; Kön Astrild han fäller, och spänner, och skiuter.

Onekligen har allegorien genom denna omarbetning vunnit ofantligt i åskådlighet, konkretion och realism (icke minst genom de införda jakttermerna). Denna ökade realism har jag påpekat som en skönjbar tendens redan i en del föregående ändringar. Här är dessutom att observera, att Hercules' egen roll i jaktäfventyret, som i första versionen är mera aktiv, och bl. a. består i jaktnätens utsättande, nu i hufvudsak öfvertagits af Astrild, hvarför de nyss anförda vv. 113—114 strukits som öfverflödiga och ologiska.

Fragmentet saknar vidare tryckets vv. 185—187. Det gäller frågan om Hercules' deltagande i ridderliga vapenöfningar, hvarvid de gemensamma verserna lyda:

Öfning i Wapn, och Skaft bemödar Ryggen och armar.
Fächt' och ränna må then som har förmycket af hälsan.
Snart är ett öga sin koos, om bållen springer å klingan; [1]
Snart är en hals afbräckt, om Hästen snafwar, och störter.[1]
Bort med sådana leek, ther ögon och hals står i wåda.

Så långt är också Fru Lusta konsekvent i sin uppfattning på denna punkt. Samma mening har hon förut uttalat beträffande jaktens nöjen:

Ästu tå lystin å Iagt; tarfst aldrigh dyrka Diana;
Lystr' och sökia te skogs; fara, ränn', och göra tig omaak;
Wåga titt Ynglige blod moot Biörnar, och fahrlige Leyon.

Likväl har trycket följande öfverskjutande verser, som dåligt gå ihop med de föregående:

Doch med måtta så måste thet skee; tijn Häst lära tumbla
Skiut' och ränna te Rings så mycke som ther vppå löper;
At tu må skyns war' af adeligh ätt, och meer än en bonde.

Frånsedt den typiska tilläggskaraktären i detta medgifvande, som än skarpare framträder mot den föregående versens kategoriska formulering, framgår dessa versers sekundära natur än tydligare, om man jämför den parallellism, som före deras inskjutande var rådande mellan detta parti och det föregående. Där hade Lusta helt afrådt från den verkliga jaktens nöjen och i stället rekommenderat Kättias mindre riskabla jaktpartier. Här afråder Fru Lusta från de lifsfarliga krigiska öfningarna och tillägger på samma sätt (v. 192 f.)

Wil tu då Stormar och Strijd? Mijn Son skal föra Baneret.
Min Son Ruus, uti Kannor och Krus, etc.

Men ur det helas synpunkt är tillägget, synes det mig, en förbättring. Det innebär en psykologisk förstärkning af Lustas position af den natur, jag förut exemplifierat. Det är naturligtvis heller

[1] Ordningen mellan dessa rader är i de Ekebladska afskrifterna omkastad.

ingen tillfällighet, att ett motsvarande parti i Dygds tal om adelskapets förpliktelser, af Christoffer Ekeblads handskrift att döma, också är ett senare tillskott.

Fragmentet saknar yttermera v. 191:

> Dansz' är een ädele konst, gör gunst hoos Fruer, och Jungfrur.

Därom är intet vidare att säga, än att detta också mycket väl kan ha varit förhållandet med originalet.

Vi komma nu in på den monumentala målningen af dryckeslaget. Först är då att märka, att fragmentet saknar vv. 203—219. Men de 17 versernas frånvaro stör icke kontinuiteten, fastmer får hela skildringen därigenom en rappare takt. Tryckets långa uppräkning af olika dryckeskärl och våtvaror är kanske icke ur alla synpunkter så lycklig, och sannolikheten talar för, att den ej varit med från början. Den åsyftar ju att klargöra, hvilka vapen, som skola användas i bataljen: i stället för bössor och svärd har man "Tumblar och Humpar och höge Bocaler", i stället för krut och lod allehanda viner och ölsorter. Men detta har förut redan uttryckts i partiets inledning:

> Min Son Ruus, uti Kannor och Krus; uti gruf-same Bolkar
> Tig skal öfwa med art, och drilla på wänster och höger.

Det är ju f. ö. i sig självt otroligt, att ett dylikt för en törstig afskrifvares strupe så angenämt parti skulle ha utelämnats — och det helt och hållet.[1] I ett i samma volym som fragmentet bevaradt, tyvärr odateradt, brefkoncept rör sig Johan Ekeblad med ord och vändningar ur jakt- och dryckesskildringarna i Hercules[2] — "denna suieten ähr tagin aff Stiernehielms vers", säger han — men intet af dessa uttryck härstammar från de saknade verserna, om hvilka han tydligen vid den tiden ej haft någon kännedom

[1] Dessa Stiernhielmska uppräkningar vunno ju f. ö. — att döma af efterbildningarna — stort bifall hos publiken och voro väl alltför karakteristiska för att kunna utelämnas eller glömmas bort äfven af en minnesrecitator.

[2] Brefvet börjar: »Här wthaff kan min k. broder wäll dömma huru litit the här akta öffuerste Ruusz till Kannor och Kruusz, herre till gruffuesamma humpar».

trots sin vistelse vid ett hof, där Stiernhielms dikter väl funnits i afskrifter hos många.

På tal om den utvidgade bokkatalogen påpekade jag den utförligare och breda realism, som man kan spåra såsom en ledande tendens i Stiernhielms omredigering af sin dikt. Här torde vi ha det utförligaste — om också ej mest lyckade — exemplet härpå.

Själfva dryckeslaget skildras i trycket målande, lifligt och utförligt på 18 rader (vv. 220 - 237). Äfven här är fragmentet mycket kortfattadt, i det att dess motsvarande parti upptar blott följande 3 verser:

> När der blåses alarm, så schall man höra med undran
> Fältskrij, glam och gny, huru Stycker och humperna dundra
> Korl morl puff, in floribus, heelt, halfft, öfuer och vnder.

Trycket saknar ordagrann motsvarighet till dessa rader, om man frånser början, som där lyder: "När nu blåses alarm". Bristen på öfverensstämmelse kan här icke skyllas på en afskrifvare, om man icke vill tillgripa den nödfallsutvägen att antaga möjligheten af en afskrifvare med förmåga och vilja att göra ett sammandrag af originalet på vers, som mästaren icke behöft skämmas för. Man har sålunda ingen anledning att tro, att fragmentet här icke i hufvudsak riktigt återger Stiernhielms original. Och erkänna vi detta, få vi härmed också ett indirekt bevis för, att den utförliga, nyss behandlade, skildringen af broder Ruus' arsenal heller icke funnits. Men med dess tilldiktande genom det redan gifna motivets utvidgning följde också nödvändigheten att genomföra travestien mera utförligt äfven i kampscenen. [1]

Bataljens utgång beskrifves i bägge versionerna i hufvudsak lika, dock så att tryckets öfvergångsverser (v. 238 f.)

> In-til des at strijden är all. Af the modige Kämpar
> Raglar här en; en staplar, en stupar, och falla hoop-wijs

i fragmentet motsvaras af blott en rad:

[1] Det kan ifrågasättas, om Stiernhielm här icke rent af travesterat Mars' Oration i Fredzafl (1649).

Tå seer man een raglar och faller hin andre,

således en ofullständig vers. Om den äfven varit det i Stiernhielms original lär väl vara omöjligt att få visshet om, men så kan ju mycket väl ha varit fallet.[1] Den mera omedelbara öfvergången till slutscenen är ju lätt förklarlig med hänsyn till fragmentets korthet äfven i den föregående scenen. Vidare saknas — utan att därigenom någon olägenhet för sammanhanget uppstår — vers 243:

En pläger älskog, och bannas en annan om alle siu Tusend

Därjämte är versen

Wälter här en bänck så ränner en hufwud i wäggen

olika placerad i de båda versionerna, utan att man egentligen kan säga, var den passar bäst.

De återstående verserna i fragmentet, som gå fram till Lustas beskrifning af sin jämna och ljufliga väg, öfverensstämma väsentligen med trycket.

I den här skisserade framställningen af förhållandet mellan fragmentet och trycket har jag gång efter annan fäst uppmärksamheten på vissa genomgående drag af systematisk natur, som utmärka den antagna omarbetningen.

Först och främst då den ökade realismen, som tar sig uttryck i stegrad utförlighet i bokkatalogen och i dryckesskildringens uppräkning af våtvaror och dryckeskärl, i större åskådlighet och liflighet i jaktskildringen med dess konkreta jakttermer, i dryckeskampen med dess brokiga virrvarr och i skildringen af Fru Lustas följe, utförd med mognadt mästerskap.

I flera fall kan man konstatera en tendens till en djupare psykologisk motivering i Lustas tal, en sträfvan att förläna hennes gestalt större tilldragningskraft äfven för en mera allvarlig och reflekterande natur och att icke låta Dygds seger bli alltför lätt. I de på denna synpunkt tillämpliga fallen har vid omarbetningen

[1] Tryckets vv. 284, 348, 386 äro ju äfven felaktiga.

icke alltid tagits hänsyn till sammanhanget, hvarvid någon meningsoreda uppstått.

Äfven på annat sätt logiskt sammanhängande ändringar ha konstaterats, hvarjämte i några fall en af konstnärliga skäl motiverad tendens till ett visst symmetriskt framställningssätt, hvarigenom också en klarare disposition vunnits, tycks ha gjort sig gällande.

Fragmentets mindre utförlighet och dess brist på motsvarighet till betydande delar af den tryckta texten har i intet fall vållat luckor i sammanhanget, hvarken i stort eller i detalj, hvilket väl borde ha blifvit fallet, om olikheterna berott på en afskrifvares slarf eller godtycke. Fragmentet bär tvärtom den första färdiga skissens karaktär, som väl ännu behöfver arbetas åtskilligt på men i hufvudsak återger mästarens intentioner.

Vidare har jag påvisat ett flertal verser i fragmentet, som sakna direkt motsvarighet i trycket, men som utvidgade eller omarbetade ingå i detta. I intet af dessa fall föreligger någon grundad anledning att betvifla deras äkthet.

Inledningsvis framhöll jag det äkthetskriterium, som ligger i konstaterandet af bestämda principer och sammanhang i den presumerade omarbetningen, och vidare, att det ur denna synpunkt och efter detta förfaringssätt vunna resultatet i viss grad läte sig kontrolleras genom handskriftens detaljtrohet i de partier, som rimligtvis aldrig undergått någon omarbetning.

Lika litet som de olika Herculestrycken i de ortografiska detaljerna uppvisa någon fullkomlig öfverensstämmelse med hvarandra, lika litet kan man vänta sig, att fragmenttexten skulle uppvisa ett konstant genomförande af hvarje detalj i det Stiernhielmska originalet med dess för en västgötsk afskrifvare ofta främmande dialekt. Men i betraktande af den stora frihet i detta afseende, en dåtida afskrifvare kunde ta sig, får man väl säga, att afvikelserna torde vara få och af föga betydelse. Under det att Christoffer Ekeblads text vimlar af rena västgötaformer — handkiös, römma, härper, Harculus, etc. — finner man knappast någon dylik i sonens afskrift, i hvarje fall ej någon mera frapperande än det enstaka

"säger" för "seger" eller en sammansättning som "brädespel" för "brädspel". I ett och annat fall är en Stiernhielmsk dialektform ändrad till rikskspråk, t. ex. "getingar" för "gettinga", trots det att västgötskan enligt Hof har samma r-bortfall. F. ö. vet man ju icke, hvilken form, som kan ha stått i Stiernhielms original. Dessutom har Ekeblad några gånger -a i adjektivändelser, där Stiernhielm har -e och vice versa. Men frånsedt dessa och några andra än mindre betydande afvikelser torde den Stiernhielmska texten vara mycket tillfredsställande återgifven med full trohet mot arkaismer i böjning och ordval äfvensom i fråga om de flesta af för afskrifvaren själf främmande dialektdrag. Allt detta tyder på, att Ekeblad haft framför sig en mycket god handskrift, måhända rent af någon Stiernhielms egen utskrift. Afskriften gjordes ju sannolikt vid den tidpunkt, omkring 1650, då äfven Stiernhielm vistades i Stockholm och vid hofvet, där Ekeblad till en början bestred en hofjunkares befattning.

Lägger man nu till detta de skäl jag i det föregående framdragit för textens äkthet, torde man vara fullt berättigad att fastslå denna, med den reservation, som betingas af de smärre lingvistiska olikheter, jag ofvan framhållit, hvilkas natur på grund af saknaden af Stiernhielms originalmanuskript ej i detalj kan bestämmas.

Som jag inledningsvis betonade, äro Johan och Christoffer Ekeblads Herculesafskrifter af hvarandra oberoende. Så långt de öfverensstämma med hvarandra gentemot Herculestrycken, har man därför tydligen rätt att i detta se ytterligare ett bevis för realiteten af en Ur-Hercules och ett stöd för den hufvudsakliga riktigheten i Christoffers text. De öfverensstämmelser, som en af fragmentets korthet likvisst begränsad jämförelse ger vid handen, äro med ett par viktiga undantag genomgående och påfallande, om man bortser ifrån den äldre Ekeblads många besynnerliga felskrifningar och idiotismer. Vi återfinna här alla i det föregående behandlade olikheterna mellan fragmentet och trycket, dock frånsedt först och främst det förras afsaknad af den inledande skildringen af Fru Lustas döttrar och son — ett parti på 34 verser. I det föregående

har jag sökt visa, att denna del af dikten säkerligen icke, som också fragmentet visar, är ursprunglig, och härmed stå vi nu inför en betydligt utökad Herculesversion. Rätt väl men icke till fullo öfverensstämmer detta parti med den tryckta texten. Först och främst saknas 3 verser, nämligen

v. 29 Kättia war hennes egentlige namn, kär älskeligh allom
v. 38 Flättia hon heet; är myckit afhållen af mäste wår Vngdom
och
v. 48 (Rapp war thenne gång inte där hoos, war vthe på wärfning.)

Att med Lindroth (Hercules, s. 333) grunda beviset för de två förstas ursprunglighet bl. a. därför att namnen i det följande förutsättas såsom bekanta, är oriktigt, emedan förhållandet just är det rakt motsatta (jfr v. 103 ff.). De två första verserna kunna sålunda mycket väl ha saknats och så är utan tvifvel förhållandet med v. 48, som i texten omges af parentes och verkar rent tillägg. Tillvaron af parallellverserna v. 20 och v. 47 i Ekeblads afskrift visar ju heller icke, som Lindroth synes anse, nödvändigheten af de nyssnämnda versernas befintlighet i den ofullbordade versionen men visserligen den konstnärliga nödvändigheten af deras tilläggande vid den slutliga redaktionen.[1]

Några andra mindre betydande textafvikelser i detta parti få en rätt god hemul därigenom, att en del af dem — i vv. 33—35 — återfinnas i Johan Ekeblads säkerligen på en annan handskrift än faderns grundade Herculescitat i ett bref från april 1654. Ännu så sent som 1654 synes sålunda dikten ha förelegat i den Ekebladska afskriftens form.

Så långt vi genom jämförelse med fragmentet kunna sluta, är detta ytterst lifligt och åskådligt gjorda allegoriska stycke den största nyheten i omarbetningen, genom hvilken först det lyckats skalden att förläna full kroppslighet och påtaglig individualitet åt allegoriens gestalter.

Andra olikheter med fragmentets text återfinna vi i v. 2 och 3:
Fragm.:

[1] Jfr det i viss mån likartade i frånvaron af vv. 149, 159 och 174.

fuller af ångst och twijk huru han sitt lefuerne böria
Skulle, der af han frögdh kunne winna med tijden och ähra

Chr. Ekeblad:

Fuller af ångest och Twijck, huru han sitt leffwerne böria skulle,
Der af han säll, kunde leffwa medh tiden i ähra.

Slutredaktionen har stannat vid fragmentets text, hvarvid dock "frögdh" utbytts mot "prijsz". Hvilken grad af autenticitet man här skall tillerkänna Christoffers text är onekligen en svår fråga, i synnerhet som ju sonen senare ändrat sin version i öfverensstämmelse med faderns och det säkerligen efter någon annan handskrift.

Vidare har v. 10 fått sin slutliga formulering:

Kiäkögdh dierff vthaf vpsynn, aff huldh var hon fylligh och frodigh

Motsvarande vers i fragmentet lyder:

Käcker af ögon och diärf, af huld war hon fyllig och frodig,

vars äkthet rimligtvis icke kan bestridas.

Längre fram möter en med fragmentet olika redaktion af tryckets vv. 153—154, som intar en tydlig mellanställning mellan det förra och det senare. I versen

Der i wij finne Labete, triumph, krympa monelle

är dock tydligen ett ord utelämnadt, ty fragmentets motsvarande vers är fullständig.

Tryckets vv. 170—171 motsvaras i Christoffers text blott af en vers:

Kiärlige säflige diur, och modige frodige kåte maduser,

en felaktighet, som beror på öfverhoppning från den ena versens förra del till den andras senare, lätt förklarlig, om den från trycket något skiljaktiga fragmenttexten på denna punkt är pålitlig:

Kärlige Säflige diur, och liuflige foglige tärnor
Hitzige, Kitzlige diur och modige, frodige kåthe Maduser.

Ett steg fram mot den slutliga formuleringen innebär ändringen af fragmentets ofullständiga vers:

Tå seer man een raglar och faller hin andre

till

Sist och å lycktone ragler en här, och faller hin andre

en formulering, som i viss mån styrker, att fragmentversen är äkta och att dess ofullständighet icke beror på bortfall af något af det flertal synonyma verb, som slutredaktionens mera utförliga version har (vv. 238–9). Den äkta Stiernhielmsklangen i Christoffers vers är icke att misstaga sig på.[1]

Likaledes tre redaktioner ha vi af vers 245:

Prijsen han är då din; dig heembärs Seger, och ähra,

som är fragmentets

Så ähr prisen din, dig hembärs Säger och ähra

och Christoffers

Så blifver ähran din, digh hembärs prijssen aff allom

Tryckets text ansluter sig sålunda närmast till fragmentets. Någon anledning att ifrågasätta äktheten af Christoffers vers synes dock icke föreligga.

För återstoden af Christoffer Ekeblads afskrift kunna vi nu ej längre anställa jämförelse med fragmentet och finna den erforderliga bekräftelsen på dess tillförlitlighet. Men vi ha redan nu grundad anledning att hysa större respekt för den gamle öfversten som afskrifvare än man förut kunnat. Genom jämförelsen med fragmentet, hvars pålitlighet jag sökt uppvisa, ha vi funnit, att

[1] Lindroth (a. a. s. 335) synes heller icke betvifla versens äkthet. Någon osäkerhet om formen «å lycktone« behöfver icke heller hysas. Den återfinnes bl. a. i Lycks. Ähre-pr. 3:e intr.

med några undantag, som i regel kunnat karakteriseras som nyheter eller omarbetningar, Christoffers text i det stora hela troget återger fragmentets, och hvad det nya beträffar, har jag påpekat, att man i några fall får en god bekräftelse på dess äkthet i Johan Ekeblads säkerligen på en annan handskrift återgående brefcitat och ändringar i sin afskrifts ursprungliga lydelse. Det finnes ju följaktligen ingen anledning att a priori anse återstoden af Christoffers text mindre pålitlig än den på detta sätt kontrollerbara, och vi böra således vid diskussionen af dess från trycken afvikande läsningar hellre fria än fälla, ehuru man naturligtvis får ha ögonen öppna för de felläsningar och skriffel, som tidt och ofta möta och som göra texten tämligen värdelös ur filologisk synpunkt. Dock bör man icke — såsom alla, hvilka förut yttrat sig om värdet af Christoffers afskrift — förtroendefullt grunda sitt omdöme på Swartlings aftryck af densamma i sin afhandling om Stiernhielm. En jämförelse mellan handskriften och detta aftryck ställer nämligen Christoffers text i en icke så litet gynnsammare dager. Tills en planerad ny upplaga af Stiernhielms arbeten kan föreligga, i hvilken icke ett noggrant aftryck af vår text får saknas, vill jag tillsvidare här meddela några nödiga rättelser till Swartlings aftryck:

v. 2 står: *sin* leffverne, läs: *sitt* l.; v. 17 står: *äff* en krans *medh* svinnel, läs: *medh* e. k. *aff* s.; v. 51 står: it *sätt* tall, läs: it *sött* t.; v. 53 står: *till* hierta, läs *titt* h.; v. 54 står: *till* Vngdoms, läs: *tin* V.; v. 95 står: sin älskelige *skära,* läs: s. ä. *skara;* v. 110 står: *quek,* läs: *quick;* v. 155 står: *vch,* läs: *och;* v. 161 står: *till* hufuut, läs: *titt* h.; v. 169 står: *munröda rosande,* läs: *mun röda rosende;* v. 188 står: *till* helssa, läs: *tin* h.; v. 202 står: *före* vth, läs: *förr* v.; v. 266 står: *Kiöller*, läs: *Kiäller;* v. 300 står: *olden*, läs: *elden;* v. 329, 332 står: *blött*, läs: *blott;* v. 335 står: *Lam,* läs: *Lem;* v. 340 står: froder, [*r* mycket tvifvelaktigt]; v. 342 står: , *ty torra*, läs: *i* t. t. [pricken öfver i blott bortfallen]; v. 354 står: offrer, [*r* mycket tvifvelaktigt]; v. 454 står: *allstädz,* läs: *allstudz* (uteglömdt nasaltecken); v. 460 står: *hinrijcke*, läs: *hin rijcke;* v. 517 står: *Sedan,* läs: *Sadan* (a och e ofta alldeles lika. Här pricken uteglömd); v. 524 står: *bleker,* läs: *bliker;* v. 525 står: *vecklande,* läs: *wacklande.*

För att i detta afseende göra Christoffers afskrift full rättvisa borde ännu en lång rad tryckfel meddelas, men som de icke äro af

den natur, att de störa meningen, är detta här icke af nöden. Det bör kanske också i detta sammanhang anmärkas, att den gode öfverstens piktur här är särdeles vårdad och omsorgsfull och att han synes ha tagit sig god tid för att göra afskriften så prydlig som möjligt, hvilket, att döma af öfriga afskrifter i samma volym, icke tycks så ofta ha varit fallet.

Det största och betydelsefullaste problem, vi nu möta vid den fortsatta granskningen af texten, är frågan, huruvida den s. k. Dygdepredikan, som i den tryckta Hercules sträcker sig från v. 381 t. o. m. v. 452, tillhörde diktens ursprungliga redaktion. Att döma af Christoffers text var så icke förhållandet. Af dem, som mera ingående sysslat med frågan, har Hesselman (Språk och Stil 1910) afvisat tanken, att dikten från början skulle saknat detta viktiga parti, och Lindroth, som kritiskt vänder sig mot vissa af Hesselmans uttalanden, synes, så vidt jag fattat honom rätt, icke ha kunnat besluta sig för någon bestämd mening. Ek tror icke på Dygdepredikans ursprunglighet, men hans hufvudargument hvilar säkerligen på en ohållbar förutsättning: att Dygds tal skulle vara disponeradt efter de platonska kardinaldygderna på samma sätt som senare i dramatiseringen Herculis Wägewal, där dock uppdelningen på de olika dygderna verkar synnerligen godtycklig och sekundär. Jag kan heller icke fullkomligt ansluta mig till hans öfriga argumentering på denna punkt, ehuru jag i själfva resultatet är fullt ense med honom.

Om vi nu till en början öfverblicka kompositionen i Hercules' senare parti, sådant detta möter oss i Ekeblads afskrift, finna vi, att Dygds tal punkt för punkt tar upp och vederlägger de olika momenten i Lustas, börjande med en varning för den väg, som Lusta så skönt utmålade i slutet af sitt tal och fortsättande med en beskrifning af Dygdens väg och en uppmaning att fly Lustas fördärfliga sällskap, Fröja och Astrild, Kättia, Lättia, Flättia och Ruus. Härefter följer Dygds vädjan till Hercules, att tänka på Gud, som är ärones Gud, och att följa hans lag, som är inristad i människans hjärta, att frukta hans straff, att besinna sin ställning i världen och vara hjälpsam mot medmänniskor, och slutligen en

målning af ålderdomens krämpor och den annalkande döden, då bättringens tid är förbi och Lustas epikureiska ideal framstår i sin nakna intighet:

— Smaken är wandlatt i mallört
Rooszen haar ingen Lucht och winett will intet meer lijka.

Hela denna senare del af Dygds tal motsvarar afslutningspartiet i Lustas före vägskildringen:

Giör thigh alzintet quaal, war altidh lustigh och sorgfrij,
Achta icke fåfengh roos, eller Last för skam eller ähra,
Ähra så wäll som skam ähre windh och nampn vtan ingeldh,
giör hwadh dig rinner i hugh, dy digh och din like funka,
Skrefwen ähr ingen lagh, för laruer löpa små gåszer,
Bönder och tocket pack, man pläger skräckia med lagen, etc.

Ur kompositionens synpunkt råder mellan de bägge talen den bästa öfverensstämmelse. Dygd har på hvarje punkt bemött Lustas argument och positivt häfdat den kristna moralens värde. Hennes tal bildar ett organiskt och afslutadt helt äfven ur innehållets synpunkt.

Denna kompositoriskt och innehållsligt slutna enhet i Dygds tal enligt Ekeblads afskrift är i trycket ej längre bevarad. Särskildt synes själfva Dygdepredikan bryta sig ut ur talets ursprungliga plan och äfven i rent yttre afseende markera sin sekundära karaktär.

Som vi erinra oss, inledes Hercules' andra del genom Dygds framträdande i mänsklig skepelse. Gudinnan skildras till en början med samma detaljerade åskådlighet som fru Lusta i inledningspartiet. Hon betonar själf sin identitet med Dygden, talar om "Mijn', det är Dygdenes stenige foot-spor" och "min wäg", och är tydligen från början tänkt som en motsvarighet till fru Lusta, hvilken aldrig ett ögonblick faller ur sin roll utan konsekvent bevarar sin personlighet, aldrig låter skalden tala i sitt namn eller återföres till en i tredje person omtalad och beskrifven egenskap. Så långt trycket och Ekeblads text öfverensstämma, uppträder Dygd på samma sätt. Hon är Dygden själf och omtalar icke dygden som

något utom henne befintligt.[1] Själf är hon en person, och som personer, ej som begrepp, behandlar hon fru Lusta och hennes sällskap. Vi kunna se dem framför oss som en grupp af människor i lifligt meningsutbyte, och i deras midt står Hercules som den tveksamme ynglingen, som hvardera parten rycker i manteln för att draga åt sitt håll.

Men när vi komma in på det öfver 70 verser långa partiet om dygden, som saknas i Ekeblads afskrift, är det, som om dessa plastiskt åskådliga gestalter förflyktigades som overkliga dimfigurer. Nu är det snarast skaldens egen röst, vi förnimma, och Dygd är ej längre en person, som talar och handlar, utan en egenskap, som blir föremål för begreppsanalys och filosofisk utredning. Nu heter det ej längre, att Hercules skall träda i "Mijn', det är Dygdenes stenige foot-spor", det talas ej längre om "min wäg", utan om hvad dygdens begrepp innebär:

> Hwari består då Dygd? medan Dygden är Siälens Hälsa?
> Dygd är at älska siin Gud, hans Bud och Stadgar at hålla;
> Dygd består i Rättwijsa, där hwar och en sin Rätt blifwer ägnat. etc.

Eller Dygd betyder "den dygdige" i allmänhet:

> Dygd wågar intc på slump; — —
> Dygd söker Rådh; — —
> Dygd flyr Lögn; — — o. s. v.

Som man finner, kan det här ej längre vara Fru Dygd, som talar. Hon är försvunnen, och i hennes ställe är det en platonsk filosof, som predikar för Hercules. Detta tal faller tydligt utanför den genom ingressen gifna planen och bär därigenom ett ganska säkert vittnesbörd om att ha tillkommit vid en senare tidpunkt, då Stiernhielm icke längre har det helas planläggning och sammanhang aktuella i minnet.

Ett ännu otvetydigare bevis för Dygdepredikans med den ursprungliga Herculesversionen föga samstämmande karaktär lämnar en jämförelse mellan de religiöst-filosofiska åsikterna i de partier af

[1] Undantagsvis nämnes dock »dygd» som en egenskap i v. 334 och 341.

dikten, som enligt Ekeblad äro de ursprungliga, och de af trycken att döma nytillkomna. Det utförliga ordandet härom sparar jag emellertid för den bredare framställning af Stiernhielms filosofiska spekulation, som jag förbereder, och vill i detta sammanhang endast antydningsvis beröra ett par frågor, till hvilka Stiernhielm intar olika ståndpunkter i de olika versionerna.

I de i båda versionerna väsentligen identiska vv. 366—377 (v. 369 och delvis 368 tillhöra dock den senare versionen) framlägger Stiernhielm en uppfattning om människosjälens natur och det mänskliga handlandets förutsättningar, enligt hvilka vår själ af naturen är upplyst af den gudomliga lagen, som är fast "inpräntad" i henne och liksom en eld lyser människan till saligheten. I Virtutes repertæ (1650) finna vi en ungefärligen lika formulering: "Siälen eller thet Mennisklige Förnuftet skal *regulera* sig efter then Lag som osz gifwin är ofwanefter af Himmelen, thet är then Naturlige Lagen, hwilken Osz Gudh hafwer inplantat i wår hiertan". Gud har således förlänat oss en medfödd insikt om hvad som är rätt och orätt och därmed gifvit oss alla möjlighet till salighet.

Gudh ähr ährones gudh och biuder osz erligit allom [1]

heter det i den sedan omarbetade v. 368, och det är vårt eget fel, om vi själfva släcka det andliga ljuset och störta vår själ i mörker och blifva förtappade.

Det är nu af ett stort symptomatiskt intresse att finna, att en af de verser, som med stor pregnans uttala denna lära om vår medfödda insikt, som vi endast genom eget förvållande kunna förlora, i trycket återfinnes i en annan form, hvars innehåll visserligen är detsamma, men som kanske i någon mån trubbar af den iögonenfallande motsättningen till Dygdepredikans uppfattning. Hos Ekeblad lyder nämligen v. 375:

(Släcka wij sielfwa wår eldh, och dempa dett andeliga Liuszett
Thett som osz Skaparen i wårt bröst haffwer äldat och vptendt)
Till wår Lijsza och Lecsza ähre wij *siälfwiliande blinde*

[1] Lindroth tolkar säkert denna vers orätt, när han (a. a. s. 334) föreslår öfversättningen: »— — — bjuder oss (att göra) det äran kräfver». Den betyder naturligtvis helt enkelt: »Gud är (en) ärans gud och låter oss (öppet och) ärligt veta sina bud».

Denna vers motsvaras i trycket af följande två:

> Til wår Salighetz Lysn och Ledsn. Huru? wele wij sielfwe
> Wända wår Ansicht' ifrån Gudz Ansicht' och sänk' osz i mörkret?

Hvad Stiernhielm nu än kan ha åsyftat med denna omarbetning, har han i hvarje fall icke lyckats utjämna eller förmedla öfvergången till den filosofiska ståndpunkten i Dygdepredikan, som synnerligen illa går ihop med hvad som förut sagts. Det heter nu (v. 422), att själen är hos alla af enahanda art och af himmelsk natur, men hon är blind och bunden i mörker (v. 431), kan från början ej skilja mellan rätt och orätt, ej se, "hwad henne tienar och höfwer". Först genom mödosamt förvärfvad lärdom och vishet skingras de töcken och dimmor, i hvilka själen är fjättrad (v. 432), och först då kan hon ägna sig åt dygdens utöfning.

I de delar af Dygds tal, som återfinnas hos Ekeblad, är det dygdiga handlandet framställt hufvudsakligen som ett medel till salighetens förvärfvande och den moraliska principen är snarast tanken på en straffande Gud, som med eviga plågor vedergäller ett orättfärdigt lefverne. Dygdens väg är visserlingen tung och svår, men lönen vinkar i himmelen. Där

> blifwer omak och arbete lönt, dijn möda bekrönes
> Med obegrijpelig hugnad och frögd samt ewiga lijsa
> Oförwanskliga Nögd och Glädie dit hierta belysta.
>
> (vv. 316 ff.)

Vid sidan af denna mera utprägladt kristna åskådning uppträder i Dygdepredikan en annan af mera antikt filosofiskt kynne. Dygdens stig framställes här ej som en jordisk jämmerdal; det är blott den late och blinde, som finner den mörk och trång (v. 382). Dygden har nu blifvit sitt eget mål, värd att eftersträfvas för sin egen skull, och den prisas i högstämda ord som själens högsta skatt, "där Guld och Penningar alle Ey måge lijknas emot" (v. 409 f.). Dygden är det högsta goda och är ett med Äran och Gud. Det kristna gudsbegreppet har skjutits i bakgrunden för ett, som nära ansluter sig till det platonska om Gud som det goda och godhetens

idé (v. 449). Tanken på en straffande och belönande Gud, som var det moraliska imperativet i den Ekebladska afskriftens dogmatik, spelar i Dygdepredikan ingen roll. Och det torde väl varit insikten om deras alltför stora oförenlighet med det följande, som förorsakat aflägsnandet af två af de mest utpräglade uttrycken för denna ståndpunkt ur den slutliga versionen. Tryckets vv. 366—367 motsvaras nämligen i Ekebladska handskriften af denna för versionens personliga gudsuppfattning karakteristiska vers:

Tänk på gudh som seer wåra tancker och gerninger alle,

och efter v. 379 är följande vers alldeles struken:

Ach öfwer ach, du tänk vppå gudh och siälenes henfärdh.

Det torde för mitt närvarande syfte vara tillräckligt med dessa knappa antydningar om ett par af de många intressanta problem, vår dikt innehåller och som äro värda en utförligare behandling än hvad i detta sammanhang kan komma i fråga. Med det nu sagda torde ändock vara uppvisadt, att ett par af de bärande tankarna i Dygdepredikan — hvilken saknas hos Ekeblad — bära vittne om en med dikten i öfrigt helt olika ståndpunkt, hvarigenom man nu med tämligen stor visshet kan sluta, att Dygdepredikan måste vara tillkommen senare och representera ett nyare stadium af Stiernhielms filosofiska utveckling. Att Christoffer Ekeblad i sin afskrift icke medtog vv. 381—452 och den hit hörande v. 369, berodde således på, att dessa verser vid den tiden ännu icke skrifvits.

Vidare torde vi — likaledes efter den anvisning, Ekeblad ger — ha rätt att ur den ursprungliga versionen afföra vv. 464—499, alltså det parti, som handlar om adelskapet och dess förpliktelser. Dels utgör det en direkt tillämpning af grundtankarna i den nyss behandlade dygdepredikan och kan därför icke tänkas utan den. Dels är det naturligtvis knappast en tillfällighet, att det korresponderande partiet i Lustas tal (vv. 185—187) likaledes saknas hos Ekeblad.[1] Jag har i det föregående sökt visa, att så också bort

[1] Detta förhållande först påpekadt af Lindroth (a. a. s. 334).

vara förhållandet med den ursprungliga Herculesversionen. Och då nu Dygd direkt anknyter till uttrycken i v. 187 "At tu må skyns war' af adeligh ätt och meer än en bonde", i det att hon påpekar, att

> Mången af fattigt blod utkommen ur taak-löse kåtor
> Stijger alt op åt och op genom Dygd och berömlige dater
> Til thet ypperste måål utaf heder och adelig högheet,

under det att en adelsmans anor intet betyda, om han ej har egna förtjänster, är det tydligt, att dessa två korresponderande versgrupper samtidigt införts vid den senare omredigeringen.[1]

Möjligen kan man såsom första utkastet till skildringen af Stiernhielms manliga ideal i Hercules' Dygdepredikan och i de nyss berörda partierna betrakta första inträdet af Lycksalighetenes Ähre-Pracht (1650), där Mars vänder sig mot den dådlösa freden och uppmuntrar de unga till att följa sig:

> Men sii Mars! sii Iag, Iag förer ett annat i Skölden:
> Dygd och Tapperheet är thär vthi iag miine Discipler
> Öfwar och hurtig gör; Sorgfällig och achtsam i all ting.
> Nychterheet, vthsedd Råd, företänckt Omhugsan och Opwacht
> Vppå all handel och händelse; Snäll och dadeligh angreep:
> Köld, Heta Solskeen och Regn; Torst, Wakan och Hunger och Arbet
> Thola förvthan treet; sin Hest weta tumbla wid alfwar;
> Sköld och Wäria behänd med fördeel i drabbande föra;
> Olycka, mootgångs skiffter i Strijd, Blod, Sårmål och Bane
> Thola med okränckt mod. vthan anck och omanliga Suckan
> Thesz äre Stycken, i hwilke består en Adelig Vngdoms
> Tuchtan och ijd. o. s. v.

Här återfinna vi nu goda paralleller till v. 185 ("tijn Häst lära tumbla") i Lustas tal och till beträffande delar i Dygdepredikan och dess tillägg om adelskapets förpliktelser (jfr särskildt vv. 392—396, 405—407).

Ekeblads afskrift saknar vidare vv. 500 505, som föregå den afslutande betraktelsen öfver ålderdomen. Hesselman anser, att de

[1] Samma motiv går igen i öfverskriften »Opå en Spinnel», väl skrifven något år före 1658.

icke kunna ha saknats, därför att slutpartiet icke får någon mening utan dem. Lindroths ståndpunkt är obestämd. Af flera anledningar anser jag emellertid, att de äro en senare tillsats, hvilket torde framgå genom en analys af deras samband med slutpartiet. Verserna lyda:

> Sidst du wille betrackta den aldrig-hwilande tijden.
> Vngdomens åhr vthi brunst rasa fort som en ijlande hwirfwel,
> Åldren i miugg, omärckt, sacht-smijlande, smyger i ställe.
> Hwarföre gif god acht opå glaset, at Tiden i hwijmsku,
> Ey löper hän: men lär och gör hwad gott är i tijda.
> Tänck hwad ett osnygt Diur en gammal och dygde-löös Man är.

Därefter kommer den gemensamma fortsättningen:

> Ålderen har sin wanck; när stöd och stolparna bugna,
> Gaflarna luta framut och wäggarna slå sig i rämnor o. s. v.

I de först citerade raderna liknas således ålderdomen vid en person, som sakta smyger sig på oss. Men denna bild hänger alls icke ihop med fortsättningen, där ålderdomen liknas vid ett hus på förfall. Dessutom går versen:

> Tänck hwad ett osnygt Diur en gammal och dygdelöös Man är

illa ihop med det följande. Både Hesselman och Lindroth synas antaga, att den följande målningen af ålderdomen just vill illustrera denna vers närmare, under det att den i själfva verket ju går ut på att skildra det öde, som väntar oss alla, både dygdiga och dygdelösa:

> Döden är yttersta målet, i dy wij samkas och ändas.

Men den ursprungliga versionen slutar enligt Ekeblad i stället med en direkt anspelning på dens slut, som omfattar Lustas epikureiska lefnadsvisdom:

> Tå meer ähr alt förseent när smaken är wandlatt i mallört
> Rooszen har ingen Lucht och winet will intet mer lijka.

Man måste därför anta, att Stiernhielm tillsatte de ofvan citerade verserna, medan denna afslutning, hvars äkthet rimligtvis icke kan bestridas, ännu var oförändrad, emedan han fann öfvergången till slutpartiet något för tvär, och att han utan tanke på den därigenom vållade inkongruensen ändrade slutraderna, så att hela partiet fick en allmännare syftning.

Märkligt nog finnes tidigare i texten ett fall, som jag hittills ej behandlat, hvilket uppvisar ett alldeles liknande förfaringssätt som det nyss relaterade, något som knappast kan vara en tillfällighet utan måste tyda på en medveten omarbetningsprincip. Från och med v. 354 framställes nämligen det hemska öde, som hinsides väntar drinkaren och frossaren, under bilden af en offeroxes, som först gödes och sedan slaktas och bränes. Efter en uppmaning till Hercules att fördrifva Rus och hans sällskap fortsätter skalden:

> Ingen dygd vprinner och gror wid Wijn och i Glasom
> Wijsdomen hafwer sin wist i dy torra: Så säya the gamble.

Härefter följer, enligt Ekeblad, den utförliga liknelsen helt oförmedladt:

> Såsom en Oxe beskärd till Offer, han gödes å stalle,
> Rundeligh in til des, han beprydd med krantzar, och blomster;
> Föres uti stor ståt, föregångande trummor och pijpor,
> Til en faselig ort, där altar och eld honom bijda,
> Där liuter han sin död, af Slacktare-klubba bedöfwat — — — — —
> Rätt opå dy-lijka wijs, gåret an med Swermare lefnat; etc.

Men liksom i det nyss anförda fallet låter trycket äfven denna liknelse föregås af en exposé (vv. 343—353), som varnar för öfverflöd i mat och dryck och förbereder de kommande raderna med denna vers:

> Weestu hwad ändan han är? huru Froszare lefwerne lyktas?

Det kan väl knappast råda något tvifvel om, att det alldeles likartade i bägge de här relaterade fallen tyder på en medveten konstnärlig omgestaltningsprincip. En underlig tillfällighet vore det ju också då, om just bägge dessa likartade ingresser hade utelämnats

af Ekeblad, i synnerhet som deras frånvaro utan all fråga måste uppfattas som en brist, om ock icke så stor. Jag kan därför icke heller på denna punkt ansluta mig till Hesselmans mening, att vv. 343—353 funnits i originalet. Lindroth, som (a. a. s. 334) antyder det oriktiga i Hesselmans argumentering, har själf icke beslutat sig för någon bestämd åsikt.

Ehuru det anförda är fullt tillräckligt att motivera min mening, kunna ännu ytterligare bevis andragas för densamma. I de första verserna i det interpolerade stycket talas om, huru öfverflöd i mat och dryck icke anstår en vis man:

> Wijn är en qwalm; ett molm vti druckne mans hwimlande Hierna;
> Som den skiära förnuftsens Sool så stygglige duncklar

Samma bild återfinna vi äfven i den interpolerade Dygdepredikan, och den sammanhänger på det närmaste med dess spekulativa innehåll. Där heter det i v. 432:

> Wijsdom är Siälenes Sool, som töknen skingrar och dimban.

Och med andra inskjutna partier kongruera de övriga verserna från v. 348:

> Ey käre sij, huru täcker är Ruus, när Läpparn' och ögonen drypa,
> Där han wagglar härom, fullstinner, han stäner, och stankar;
> Där han sitter, ey weet, hwad han talar, weemar, och ählas
> Pijgorne lee där i wrån, och drängiarne smystra på golfwet.
> Barnen gråtande löpa med roop, ô Möme, Sij Busen!

Denna målande interiör ansluter sig tydligt till den betydligt utökade realistiska dryckesskildringen i Lustas tal och till beskrifningen af Ruus i vv. 39 och 40, som icke funnos i den ursprungliga redaktionen. Den är dessutom ytterligare ett exempel på den af mig framhållna tendensen mot en utförlig och åskådlig realism, som man kan spåra i omarbetningarna såsom ett af de genomgående dragen.

Härmed äro de största och viktigaste olikheterna mellan Ekeblads text och tyckets behandlade. Vi ha funnit, att de fyra större

eller mindre versgrupperna 343—353, 381—452, 464—499 och 500—505 liksom hos Ekeblad äfven torde ha saknats i den ursprungliga versionen, och vi ha för denna mening framlagt bevis, som framgått ur analysen af de olika partiernas såväl idéinnehåll som komposition och stil. Det ökade förtroende för den hufvudsakliga riktigheten af Christoffers afskrift, som undersökningen af dess förra del och jämförelsen med Johan Ekeblads fragment föranledde, kunna vi nu ytterligare bekräfta.

Innan jag afslutar dessa anteckningar, vill jag i största korthet behandla de återstående smärre textolikheter, som kunna vara af någon betydelse.

Tryckets vv. 280—281:

> Renlig i drächt, sniöhwijt, af silfwer-blänckiande klädnat,
> Slätt och rätt och skiär på dät ährlige gamble maneret

motsvaras hos Ekeblad af blott en vers:

> Redeligh i sin drächt, doch skeer på det ärliga gambla Maneret

Här synes ju ett afskrifningsfel af rätt vanlig typ föreligga, men det är tänkbart, att förlagan dock kan ha haft en från tryckets text något afvikande formulering.

V. 320 lyder hos Ekeblad:

> Hoos hwar och en du wyrdes roszas och ähras aff allom

Mot versens äkthet kan intet skäl anföras, men tryckets redaktion innebär gifvetvis en förbättring:

> Hoos både qwinnor och män; du fägnas och ähras af allom.

I v. 325 har Ekeblad tydligen blott hoppat öfver orden "lykton ur", hvarjämte ett bokstafsfel insmugit sig:

> Stiäla the sinom Wärdh och draffwen å huuszom.

Någon anledning att betvifla originaliteten af läsarterna

Sådan ähr theras Löön .... [Ekeblad v. 328]

och

— — — som parterne giorde [ib. 337]

motsvarande tryckets "Så löne de", resp. "som Tartarna sed är", synes icke föreligga. (Jfr äfven Lindroth, a. a. s. 337.)

Handskriftens läsart

Ty ther ruus ähr i suus etc. (v. 340)

är nog äfvenledes ursprunglig. Inrimmen äro ju karakteristiska. Möjligen kan dock i originalet ha stått "huus" i st. f. "suus" (jfr tryckets motsvarande "holler huus").

Om man bortser från ett vanställande bokstafsfel tyckes Ekeblads version af v. 364 äga företräde framför tryckets både ur metrisk synpunkt och genom den effektfulla placeringen af "dyrliga":

Ekeblad: Dyrliga sammaled(e)s att sin thee moste betalas.
Trycket: Ett sinn vti lijka måtto de dyrliga måste betalas.

Tryckets v. 365

Klagan i gråt med jämmer och ach blifwer ändan å Leken

motsvaras i handskriften af

Ach, ach Iemmer wee, blifwer ändan, och Lyckten å Leken.

Äfven denna vers torde vara ursprunglig. Det är väl icke utan sin betydelse, att en om denna påminnande vers efter v. 379 i handskriften

Ach öfwer ach, du tänk vppå gudh, och å siälenes hemfärdh

strukits i trycket.

I det föregående har jag haft tillfälle att gå in på handskriftens motsvarigheter till vv. 366—367, 368, 375—376, hvilka med bortseende ifrån ett par enstaka fel ("Lijsza och Leesza" v. 375) säkerligen i hufvudsak riktigt återge den ursprungliga versionen.

Tryckets vv. 377—8

> Hwad blifwer af wår Siäl, den Gud osz sielfwer har inblåst?
> Ach! den ädele Siäl! den wij så förbarmliga störta!

motsvaras i handskriften af

> Hwadh bliffver aff wår siäll, then wij så skamliga störter,

en läsning, som kan bero på en lätt förklarlig öfverhoppning. Äfven om så förhåller sig, synes den äldre versionen dock ej varit alldeles lika med trycket ("skamliga"!).

Möjligen har tryckets v. 380 också fallit bort i afskriften på grund af de med de två föregående verserna lika begynnelseorden ("Hwad blifwer af...").

Lindroth (a. a. s. 336) har tillräckligt motiverat äktheten af den i handskriften före v. 453 förefintliga men i trycket strukna versen:

> Tänk och hwarföre du, äffven du äst kommen i lifwett.

Att v. 459 och 511 blott tappats bort i afskriften håller jag med Lindroth för troligt, liksom äfven att handskriftens vers

> Öronen döfva sin koos, och synen molner i mörker

beror på en lätt förklarlig öfverhoppning från midten af v. 527 till midten af v. 528.

Handskriften saknar vidare vv. 513—14. Ek (a. a. s. 16) har redan fint uppvisat, att så sannolikt varit fallet äfven i Stiernhielms original.

Som jag redan i förbigående påpekat, äro de bägge versionernas afslutningsverser olika, men ingendera är till sin stil mindre Stiernhielmsk. Mot Ekeblads 3 verser:

> Siälen sitter å sprungh på lepperne foten å graffven
> tå meer ähr alt förseent när smaken är wandlatt i mallört
> Roszen har ingen Lucht och winett will intet mer lijka.

svarar tryckets

Wett och Sinne gå bort; fördvälmas i dwaas och i glömsko;
Döden är yttersta målet, i dy wij samkas och ändas.

Tonen och uttrycket i dessa två rader tyda uppenbart på, att de tillkommit samtidigt med dödsbetraktelsen i vv. 67—73, hvilka jag i det föregående påvisat vara senare inskott.

Jag afslutar härmed dessa anteckningar om Christoffer Ekeblads Herculesafskrift. Granskningen af dess viktigaste afvikelser från den tryckta texten har — vill jag hoppas — visat, att man med fullt förtroende kan betrakta den som en i det väsentliga pålitlig kopia af Herculesdiktens sannolikt andra autentiska redaktion. Handskriftens otillförlitlighet är hufvudsakligen af lingvistisk art, i det att afskrifvaren i regel följt sitt eget språkbruk i återgifvandet af ordformerna, hvarjämte i några fall bokstafsfel och öfverhoppningar af psykologiskt lättförklarlig natur föreligga. Ordförvrängningar och missuppfattningar af svårare art äro däremot sällsynta, och i regel torde man rätt väl kunna lita på från trycket afvikande detaljer i ordval och ordställning.

*

I detta sammanhang vill jag icke underlåta att påpeka en mig veterligen icke förut uppmärksammad detalj, som möjligen kan tolkas som ett autentiskt vittnesbörd om den genomgripande omarbetning och utvidgning af de föregående versionerna, hvars resultat är den tryckta texten. I rubriken öfver Hercules i Musæ Suethizantes 1668 finnes en 2:a af svårförklarlig natur sålunda placerad:

GEORGI STIERNHIELMI
HERCULES
2.

En annan och djärfvare gissning om denna 2:as betydelse vore att anse den betyda tillvaron af en första del af Hercules, om hvilken vi dock sväfva i den mest absoluta okunnighet.

Det Kongelige Bibliotek i København äger nämligen ett exemplar af Musæ Suethizantes 1668, i hvilket af en samtida hand några anteckningar gjorts.[1] I marginalen vid 2:an står: Optimi des., hvilket troligen skall betyda: optimi (sc. versus) desunt, de bästa verserna saknas.

*

Om den dikt, Stiernhielm på nyåret 1648 skickade Erik Oxenstierna till tack för visad gästfrihet, verkligen, som man vanligen menar, var Hercules, får man sålunda numera antaga, att hans greflige vän erhöll den i den version, som representeras af Johan Ekeblads fragmentariska afskrift. Tyvärr sakna vi ännu möjlighet att afgöra, huruvida den utelämnade fortsättningen i väsentliga punkter skilde sig från Christoffers text. Att den varit mycket kortare förefaller dock osannolikt redan af den grunden, att diktens proportioner därigenom skulle förryckts alltför mycket. Hercules' förra del omfattar i Johan Ekeblads version 155 verser (utom vägskildringen), den senare i Christoffer Ekeblads text 124, motsvarande 272 resp. 249 i trycket.

Christoffers version betecknar det andra stadiet mot diktens slutliga gestaltning. Redan här framträder tendensen mot en mustig, drastisk och målerisk realism, som utan tvifvel sammanhänger med det omfattande dramatiska författarskap, hvaråt Stiernhielm omkring 1650 ägnade sig, och som mästerligt fullföljes, när skalden, troligen först efter 1654, griper sig an med den slutliga omarbetningen af sin dikt. Och först här träder oss hans stora och mäktiga personlighet fullt till mötes. Med den yttre skildringsgåfvan har nu förenat sig en konstnärligare form och en mera inträngande psykologi. Och i Dygdepredikans högstämda patos finna vi uttrycket för en lifsåskådning, mognad under inflytandet af antik

[1] En annan af dessa är äfven nog så märklig. I marginalen vid 465—469 står nämligen tillskrifvet: Symbolum for Mons (resten bortskuret) Co (resten bortskuret). Att döma häraf ha de samtida funnit bestämda personer afbildade i dikten. En närmare undersökning häraf skulle kanske bringa ljus öfver dateringsproblemet.

spekulation, för hvilken hans intresse möjligen väcktes på nytt under vistelsen vid Kristinas hof.

Äfven denna slutredaktion af Hercules fick den gamle Christoffer Ekeblad tydligen del af. Ty utan tvifvel syfta följande rader i ett bref från sonen af 8 maj 1658 på den nyss tryckta dikten: "Stiernehielms vers följa ock med, *som nu mäkta förbättrade äro,* och kunna med skäl kallas sköna."[1]

Genom det summariska uppvisande af de olika Herculesversionernas beståndsdelar, som jag i det föregående försökt, är nu en utgångspunkt gifven för ett mera ingående studium öfver utvecklingen af Stiernhielms språk och poetiska stilkonst — af så epokgörande betydelse i den svenska litteraturens historia — och för ett djupare inträngande i hans personlighet och tankevärld.

[1] Detta bekräftar ytterligare riktigheten i Schücks kritik af Schefferus' uppgift om 1653 som Hercules' tryckår, om man nu icke vill antaga, att dikten äfven varit tryckt i någon af de tidigare versionerna.

Johan Ekeblads ofullbordade afskrift af Stiernhielms Hercules i dess första version.

[Versnumreringen af Nordström.]

[Det med *kursiv* stil tryckta är senare införda rättelser och tillägg.]
[Parenteserna beteckna öfverstrykningar i hs.]

HERCVLES arla stodh op een mårgon, i forsta sin Vngdom
fuller af ångst och twÿk, huru han sitt lefuerne böria *skulle*
säll *leffua* *i*
[Skulle,] der af han [frögdh] kunne [winna] med tÿden [och] ähra
I thet han *alt* så går i tankar och högsta bekÿmber
de
Trippa[r] ett artigt Wÿff, doch lät af later och anseend
Till honom an, blommeradh i margfalds-färgade Kläder,
Glimmand i pärlor och guldh, och gnistrand i dyrbare Stenar,
skön af anlete, men (som syntes) sminckad och färgat,
Som en drÿwa snö-hwÿt; med roszenfärgade Kinner:
ögd
Käck[er af ögon och] diärf *wtaff opsyn*, af huld war hon fÿllig och frodig
perlor och roszor
Gull-gohl-blänkande håår, bekrönt med [roszor i perlor],
[Mehr än halff-bahre bröst, som puffa som pÿsa till älskog.]
Lusta war hennes nampn, widt-dÿrkat i werdenes andar
NB. Efter en ährbodigh ögn-lat, Hand-Kysz och wyrdliga Knä-bugt,
de
Böria[r] hon ett sött taal, på sätt som fölier aff ordom:
Hercule stålt af mod och blod, hög-ädeler herre
hwad för en ångst och qual är then titt hierta betungar
hwad för twÿkan ähr i tin hugh, beskåda din Vngdoms
Blåmster och åhr, din färga din hÿ, dyne blÿsande Kinner
pröfua din ögons makt, din oförlykliga fägring,
e
älskad och önskad uthaf de wänista Jungfruer i land[i]t
Tag dÿne gåfwor i acht, mädan åhren och dagarna lÿda
Sätt dine Kraffter i bruck, för än ålderen och grå-håren ÿppas.
Tänk här är intz bestånd i wärlden, och alt ähr i Loppet.
Såsom een Eld, een Ström, ett Glaas, ett gräs och een blomma
Brinner och Rinner och skÿn, och grönskas och blomstras om affton
Men om morgonen fins slächt, stild, bräkt tårkat och wisznadt,

Altså menniskio-lÿf som röök förswinner i wäder
Heel i dagh och sund, frisk, lustigh fager och röder
Morgon ähr Kaller i mun, stock-steelnad, stÿfuer och döder
Effter döden ähr Ingen frögd, när andan ähr wthe,
hwar blifuer all wår lust? när ögat har intet att see mehr,
Ögat har intet liusz; och örat har intet som höres,
J thet mörka ewiga tysta:
Så ähr i Känslan och ingen frögdh, ther Kroppen är ingen.
Hwadh ähr lucht och smak, ther hwarken är lufft eller anda?
Ach! att [och] ingen dröm är uthi [d]en ewige sömnen!
Solen bärgas, och hwar dag lÿchtar liusz sitt i mörcker,
Men kommer op och mörnar igen hwar morgon å skifftes
Menniskio liff ike så, tÿ när thet en gång skrÿder wnder,
Komeret aldrigh igen: men bli[ffue]r i det ewiga mörkret!
Thetta betänk och lef, så lenge du leffuer i warlden
Migh fölg, träd migh bÿ, på lust och frögdiga dagar
Skall tig eÿ wara brist; skön quinfolk, lustige bröder
Spel och Sång, godt wÿn, miuck säng och kräszliga rätter.
Tigh skolla wara beredd så natt som dag och all ögnblek.

Frigga skall wara dig huld, min Sÿster Frigga den Edla
Frigga, des öfuermaht, behärskar Jorden och haffuet
lufften och all Element, bland Gudar och alla Gudinnor
Ädelst och äldst, hon ähr, alles Lefuandes moder och Amma
hon skall dig giöra bÿwÿst, med sin liufliga Skara
Löye och Leker och Skämt, tree täkheets kärlige gÿdior
sambt sielfs-wiliande-blinde, gull-wingande-nakotte, snälle
lille med pylar och blåsz, och boga bewäpnade Skÿtten
Then hiert-brindande, Twingande-stingande wäldige Kämpen,
Högmods-dämpande, Sinnen-beröfuande, Stridsame hiälten,
Astrild Frÿgges son: och denne skall wara din Marskalk.
Mehra min Hercules hör: Jagh har tre fridaste dottrar
Them tu här hoos migh seer, lÿk aff dÿgd men olyke aff Kynde
Lättia och Kättia, så heeta the twå, och Flättia then yngsta
Hiärtans barn, goda hÿslige Tärnor, och ährlige Systrar
Lättia gör ingom mehn, ar from och spaker i wärkom,
Kättia giör allom lust, ähr fräck och köner i åthburd
Kättia ähr wacker och weker, och quick på rodet i wändning
Flättia far hÿtt och dyt, snart leer snart gråter af ingo
lätt lÿnt, flaater och fraak, och lägger alsintet på hierta

Thesze tree Systrar dig till tiänst skola stundliga stända.
hwad i ditt hwsz och hoff giörs tarf skola the samma sysla.
Lättia skall bädda din Säng, och Lättia skall söfua din ögon
Kättia skall wäkia dig wpp, och Kättia schall blåsza dig eld upp
Flätia skall wara din ydh, och Flättia schall wara titt arbett
Flätia schal flÿtia din ordh; dyne saker och ärende driffua
Thesze medh samt min Son, Herr Ruusz, thera liflige broder
Tig till tiänst schola stå, från morgon alt in wthi natten
Ruusz ditt hemliga Rådh, schall mästra ditt hoff och din wpwacht
Bort medh papper och bleck, bort böker, Circlar och pennor
Skulle du smitta din hand? dine adelige miölkhwÿte finger
Skulle the fläkias i bläck, huru wille du frustugun wittia?
Grepe du en wnder Kinn, eller kommo wedh halsz eller handen;
pfui! schulle blifwa din tak: hwad skulle full systrarna säÿa?
Sudde sigh skriffuaren i sitt blek; latt Clärker och präster
Möda sigh i sin bock, leef Mätare Cirklar och pennor
du ähr aff annort blod, din ätt det schulle wahnähra.
Men der tyden dig bleffue long, och schulle sig hända
Att en otydig lust skulle binda din hug till att läsza:
så wore dig befalt den härlige läszare Naso
J sin Gilliare-Konst; Amadis, Marcolfus och andre
Som i gemeen äre tryckte på dansk, Melusina
Keiser Octavian, finck riddare, skön Magelona
Eliest är och en bock af fyra Regerande Kungar,
Der i du nogsamt lust, och tröst, och mångahanda finner
Till din tÿdz fordärff (fordrÿff iagh ärnade säÿa:)
Där i du finner labäte, triumf, truff, pass och manello
K. Ruusz och Krÿmpa där hoosz, den gambla Karniffel och fämkort.
Hÿpken och pittelapump, trapeler, och primer och pickette.
Brädespel är och en lust, i ticktak och all bofwerÿ
Damen och fruenspeel, uth och in, förkähren och irish
Och hwad theszlÿka meer är som tig tiänar i öfning
Diupt besinnande Hiärn brott, och Latinishe fratzor
Flÿ som en orm; the willa ditt huffud och kränkia din hälsa
Ästu lÿsten å Jacht: torfst aldrig dÿrkia Diana
lystra och sökia till Skogs; fara ränna och giora dig omak
Wåga ditt wnga liff, mot Biörnar och fahrlige Leyon:
Kättia min Wngdoms lust, min dotter och älsklige lifsfruht
Skall dig föra på Jagdt, som hiertat och lifuet må lÿsta:
Rådiur och hinner, af huld Swan-hwÿte och leene som Wllen
Af sööt-sukerdrypande mun röde Rosende läppar.

Kärlige Säflige diur, och liuflige foglige tärnor
Hitzige, Kitzlige diur och modige, frodige kåthe Maduser
Spake som däggiande lamb, och wilde som hiortar i brunsten
J tyne gilder och garn, schola falla när Kättia begynner
blåsza sitt horn, och är här blind Astrild wyszaste Skytten
Jngen fahra du står, om du skönt sielf blifuer ältad
och i din egen garn, dhe du stelte för andre besnäries.
Öfning i wapn och Skäkt, bemödar ryggen och armar.
Fäkta och ränna må then som haffuer förmyket af helsan:
snart är en halsz afbrächt, om hästen snaffuar och störter,
Snart är ett öga sinkoos, om bållen springer å Klingan
Bort den lek, der ögon, och halsz och lyf står i wåda.
Dansa giör ingom ondt, dansz kan din hälsza bewahra
Dansz är en hälseboot; dansz lyszar alt arbet och omak.
Jngen om afftonen ähr så trött, han skulle ju dansza.
Wiltu stormar och stryd? myn Son skall föra baneret
Myn son Ruusz, wthi Kannor och Kruusz, uthi grufsame humpar
Skall tig öfua med art, och drilla på wenster och höger
Kommer i feldt mot dig een floock aff fuchtige broder
Tappert sätter han an, med sådana yfuer och alfuar
Att han i liszla stund, schall fälla the modige Kämpar
Som rätt nu stode käck och köne; som oxar i golfue
Komme där ho som will, han weet honum möta mz alffuar
Stå skolla troliga by, gode gamble wälöfuade höfuidzmän
Frantzman Monsieur a Vous, och Wälske signor vifobrindis
och för all andre foruth, den redlige Swänsche Gott åhrbroor
När der blåses alarm, så schall man höra med undran
Fältskry, glam och gny, huru Stycker och Humperna dundra
Korl morl puff, in floribus, heelt, halfft, öfuer och wnder
Tå seer man een raglar och faller hin andre,
En geer wp andan, och alt, en somnar, och kyfuar en annan
Annor gråter och leer then tredie, een sitter och quäder
Wältar har een i bänk, så ränner en annan i Muhren
Summan ähr thet, när alle gee tapt, och spelet ähr wthe
så ähr prisen din, dig hembärs Säger och ähra
Drick till dager ähr liusz och somnen rinner i ögon
När som Solen hon ähr wthi närmaste trappa till upgångs
lägg din ögon ihoop, tå kommer sötaste sömnen
Giör dig alzintet qual, war altid lustig och sorgfry
Achta icke fåfengt roosz eller last, för skam eller ähra
Ähra så wel som skam äre wind; och nampn wthan ingiäld.

Giör hwad dig rinner ihug, dy dig och din lycka funkar
Skriffuin ähr ingen lag, för larffuar löpa små gåszar
Bönder och thelika pack man plägar skräkia mz lagen
Spinnelen i sin garn, bestriker spinkota myggor
Getingar snorra sig wth, och slippa the brummande bråmsar
Sådan är almena lag, the fatiga fasna, besnärias
Stålte och store gå frÿ, och slippa the trotzige drottar

Nu min Hercules kåm wthan högre betänkiande fölg meig
min Wäg är iämn och breed bland rooszer och liufflige lilior